

1892-1979: Muhsin Ertuğrul, 87 yıllık yaşamının 70 yılını Türk tiyatrosuna ve sanatına adadı

1892: İstanbul'da doğdu (28 Şubat). Teyeffüz Mektebi ve Darül Edebiyatı'nda okudu; Soğukçeşme Askerî Rüştiyesi'nde başladığı orta öğrenimini Toptaşı Rüştiyesi'nde tamamladı; Mercan Askerî İdadisi'ni bitirdi.

1909: İlk kez, Erenköy'de temsiller veren Burhaneddin Kumpanyası'nın oynadığı "Şerlok Holmes"te, Bob rolüyle sahneye çıktı (2 Ağustos).

1910: Gene Reşat Rıdvan ve Burhaneddin Bey'lerin Odeon Tiyatrosu'nda sahneledikleri Pierre Berton'un "Napoleon Bonaparte", De Loria'nın "Dreyfus", Shakespeare'in "Othello", Chueca ve Valverdé'nin müzikal "La Grand Via", Namık Kemal'in "Gülnehal", Hüseyin Rahmi'nin "Mürebbiye", Victorien Sardou'nun "La Tosca", Şemseddin Sami'nin "Gâve", Schiller'in "Haydutlar" adlı oyunlarda, özel bir topluluğun aynı tiyatrodaki oynadığı "Hamlet"te (Laertes rolünü) oynadı.

1911: Tiyatrodan arkadaşları Vahram Papazyan'ın öğütüne uyarak Paris'e gitti. Oraya vardığı ilk günün akşamı, Mounet-Sully'nin büyük bir başarıyla sahneye koyduğu "Hamlet"i izledi. Daha sonra Comédie Française'in, konuk Rus topluluklarının ve Mounet-Sully'nin bütün bütün oyunlarını seyretti.

1912: İstanbul'a döndükten sonra "Hamlet"i sahneye koydu ve başrolünü oynadı (5 Mayıs).

1913: Kemal Emin Bara, İ. Galip Arca, Behzat Butak ile kurduğu bir toplulukla Brioux'nun "Simon", P. Autier'in "Fener Bekçileri", Mark Twain'in "Şi-

Behzat Butak, Ertuğrul, Hakkı Necip, Neyyire Neyir "Ateşten Gömlek"te (1923)

Ercüment Behzat "Bir Millet Uyanıyor"da (1932)

kago Çiftçisi" adlı oyunlarında rol aldı. Aynı topluluk Millet Tiyatrosu adıyla Bursa'da, Yeni Turan Temsil Heyeti adıyla Türkoçluğu'nda temsiller verdi. Gene o yıl Şehzadebaşı'nda Ertuğrul Sineması'nı açtı. Donanma Cemiyeti tarafından, "Karanlıklar İçinde Buse", "Canım Böyle Çırpırlak Dolaşma", "Vazife Uğruna" gibi tek perdelik oyunlar oynadı.

Yeniden Paris'e gitti.

Antoine Tiyatrosu'nda Suzanne Després'in oynadığı, Lugné Poë'nin yönetimindeki "Hamlet" provalarını izledi. Ayrıca, Jacques Copeau'nun Vieux - Colombier tiyatrosunda ve Antoin'in Odéon tiyatrosundaki çalışmalarını; Sarah Bernhardt, Réjane, Guitry gibi sanatçıların oyunlarını; ünlü Rus balesini seyretme olanağı buldu.

1914: İstanbul'da eski ar-

kadaşlarıyla birlikte H. Bernstein'in "Fahişe", Burhaneddin Bey ile H. Lavedan'ın "Silah Başına" adlı oyunlarını sahneye koyup her ikisinde de oynadı.

Reşat Rıdvan Bey'le Darülbeydi-i Osmani'nin (İstanbul Şehir Tiyatrosu) kuruluş çalışmalarına katıldı. Antoin'in Darülbeydi'ye genel yönetmen olarak getirilmesinden sonra açılan oyunculuk sınavına "Hamlet"ten bir parça ile girdi ve

Solda, Cahide Sonku ile "Şehvet Kurbanı"nda (1940-41) ve Emin Belig'le "Kız Kulesinde Bir Facia"da (1923)

kazanarak (14 Temmuz) Tiyatro Bölümü'nde yardımcı öğretmenliği atandı.

1915: Darülbedayi'nin yeni yönetmeliği uyarınca 8 lira maaşla sanatçı kadrosuna alındı.

1916: Darülbedayi'nin ilk oyunu "Çürük Temel"de başrolü, ikinci oyunu "Hisse-i Şayia"da Suudi rolünü oynadı.

İzin alıp Berlin'e gitti. Gündüzleri film stüdyolarında; geceleri, Viktor Barnowsky'nin izniyle Lessing-Teater ve Deutsches Künstler-Theater'da, figüran ve sahne işçisi olarak çalışıp teknik bilgisini artırdı. Maria Carmi ve Hans Albers'in çevirdiği filmlerde figüranlık yaptı. "Gecede Işık" filminde sinemada ilk rolünü oynadı. Sanat yaşamına büyük etkisi olan Albert Basserman ile tanıştı. Onun İbsen oyunlarını ve Strindberg'in "Yaşam Yolu" provalarını izlemesi, İbsen ile Strindberg'in bütün yapıtlarını okuyup incelemesine yol açtı. Max Rheinhardt'la da tanıştı, bu sanatçının yardımıyla

Deutsches - Theater, Kammerspiele ve Volksbühne'deki çalışmaları yakından gördü.

1917: Ocak ayında, Darülbedayi'de Tahsin Nahit'in çevirip uyarladığı "Bir Çiçek İki Böcek" güldürüsünü sahneye koydu, Büyük Baba rolünü oynadı.

Mart ayında, Darülbedayi'nin sergilediği ilk yerli oyun olan Halit Fahri'nin

"Baykuş"unu sahneye koyup İhtiyar Köylü rolünü oynadı.

Haziranda, Henry Kistemaeckers'in "La Flambée"sini "Uçurum" adıyla çevirerek sahneye koydu.

1918: Gene Berlin'e gitti. "Brenien Düşesi" adlı filmde oynadı.

Almanya'dan Jönünce

Edebi Tiyatro Heyeti topluluğunu kurdu. Kendi çevirisi olan İbsen'in "Hortlaklar"ını sahneye koydu, oyuncu bulamadığından iki rolü birden canlandırdı. Özel tiyatro açtığı için Darülbedayi'den çıkarıldı. Edebi Tiyatro Heyeti ile W.M. Förster'in "Eski Heidelberg", Lavedan'ın "Vazife", İbnürrefik Ahmet Nuri'nin "Sivrisinekler" adlı oyunlarını sahneye koydu.

1919: Ağustos ayında kurulan Beyoğlu Musiki Akademisi'nde deklamasyon, mimik ve estetik dersleri vermeye başladı. Yeniden Darülbedayi'ye girdiyse de, yönetimindeki karışıklıklar ve oyun seçimiyle ilgili anlaşmazlıklar nedeniyle kısa süre sonra ayrılıp Almanya'ya gitti. Berlin'de, Nabi Zeki Ekmen ile Stambul Film G.m.b.H. şirketini kurdu ve bu şirket adına çevirdiği "Samson" filminde başrolü oynadı.

1920: Stuart-Webb şirketi adına "Kara Lâle Bay-

Butak, Münir Nurettin ve Hazım Körmükçü "Kahveci Güzeli"nde (1941)

Solda, Neyir, İ. Galip, Celal, Ertuğrul ve Butak "Bekar Ali Bey"de (1925) ve Ayanoğlu, Neyir "Macbeth"de (1936)

ramı" ve "Şeytana Tapanlar" filmlerini çevirdi.

1921: Yönetmen olarak, 150 lira maaşla Darülbeydi'ye girdi. Emile Fabre'nin "Harap Yurt", Max Lindau'nun "Karanlık Kuyu" adlı oyunlarını sahneye koydu. Verimli bir sezon yaşanmasına karşın yönetim bozukluklarının sürmesi üzerine, Darülbeydi yönetiminin sanatçılara verilmesi ve Okuma Kurulu üyelerinin sanatçılardan seçilmesi isteklerini topluluk adına Yönetim Kurulu'na bildirdi. Bu istek tepkiyle karşılandı, İ. Galip, Behzat Butak, Emin Belig, Ercüment Behzat, Onnik Bine-

meciyan'la birlikte Darülbeydi'den çıkarıldı.

Almanya'ya, oradan da Avusturya'ya gitti. Strindberg'in "Baba", Kistemaekers'in "Kasırğa" oyunlarını Türkçeye çevirdi. Viyana'ya "Othello"yu oynamaya gelen Alexander Moissi ile bu oyun üzerinde çalıştı.

1922: Kendi senaryosu "İstanbul'da Bir Facia-i Aşk" ile Yakup Kadri'nin "Nur Baba" romanından uyarlanan "Boğaziçi Esrarı" adlı filmleri Kemal Film adına çevirdi.

1923: "Ateşten Gömlek".

"Leblebici Horhor", "Kız Kulesinde Bir Facia" filmlerini çevirdi. "Ateşten Gömlek"te ilk kez iki Türk kızına rol verdi: Bedia (Muvahhit) ve Neyyire Neyir (Ertuğrul).

Aralık ayında Shakespeare'in "Othello"sunu sahneye koydu, oyunda Bedia Muvahhit ile Neyyire Neyir'e de rol verdi.

1924: August Strindberg'in 75. doğum yıldönümünü kutlamak için düzenlenen tiyatro gösterilerini izlemek üzere İsveç'e gitti. Mauritz Stiller ve Maveritch gibi ünlü

yönetmenlerin yanında çalıştı. İstanbul'a dönüşünde "Sözde Kızlar" filmini çevirdi. Darülbeydi'den ayrılan sanatçılarla Ertuğrul Muhsin ve Arkadaşları topluluğunu kurdu. Bu topluluk, Muhsin Ertuğrul'un Hans Müller'den uyarladığı "Renkli Fener" ile Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu'nda perdesini açtı.

1924 - 1925: Türk tiyatrosunun en canlı, en devrimci yıllarından birini yaşadığı bu dönem, "Ferah Dönemi" diye adlandırılır. Ramazan ayı için özel program hazırlıyor, yerli yazarlara önem veriyor, dü-

Nezahat Tanyeri, İ. Galip, Şaziye Moral, Sait Köknar, Talat Artemel "Ayak Takımı Arasında"da (1936)

Küçük Sahne'nin açılış gecesi "Fareler ve İnsanlar"dan sonra

zenli bir işbölümü içinde çalışıyor, metinleri en ince ayrıntılarına kadar inceliyor, ekip oyunu üzerinde duruyor, perdesini tam zamanında açıyordu Muhsin Ertuğrul. Yarının seyircisini yetiştirmek üzere ilk kez öğrencilere indirimli matinelere düzenliyor, salona eğitici pankartlar asılıyor, tiyatro bilgisi veren bedava broşürler dağıtılıyordu. İ. Galip, Behzat Hâki, M. Kemal, Hazım, Vasfi Rıza, Neyyire Neyir, Kınar, Emin Belig, Prenses Mevhibe, Necla (Sertel), Heykeltraş Zühtü, Ercüment Behzat, Muammer (Karaca), Celal Tahsin'den kurulu olan Muhsin Ertuğrul ve arkadaşları topluluğu, Ferah Tiyatrosu'nda şu oyunları sergiledi:

"İhtilâl" (L. Andreyev), "Baba" (A. Strindberg), "Bir Halk Düşmanı" (H. İbsen), "Kreutzer Sonat" (L. Tolstoy), "Profesör Klenow" (Karen Branson), "Humma (Vertige)" (Charles Méré), "Othello" (Shakespeare), "Tayfun" (M. Lengyel), "Azarya" (Ahmet Vefik Paşa'nın Molière'den uyarlaması), "Yorgaki Dandini" (Ahmet Vefik Paşa'nın uyarlaması), "Vefaen Ferag" (Vedat Örfi Bengü), "İşsizler" (Vedat Nedim Tör), "Sırat Köprüsü" (Birabeau - Dolley),

Shakespeare'in "Kral Lear"inde (1944)

"Bekâr Ali Bey" (E. Erckmann - A. Chatrian), "Dular Aslanı" (Sermet Muhtar), "1+1=1" (G. Faydeau'dan Mahmut Yesari), "İstanbul Rövüsü" (Osman Cemal Kaygusuz), "Kâşif Efendi" (Münire Eyyüb), "Ölümden Sonra" (Saibe İbrahim Necmi), "Kamel-yalı Kadın" (A. Dumas Fils).

1925 - 1927: Rusya'ya gitti. Stanislavski ve Meyerhold'un çalışmalarını izledi. Goskino ve Vukfu

stüdyolarında "Tamilla" ile "Spartaküs" filmlerini çevirdi.

1927: Muhiddin Üstündağ'ın valiliği sırasında Darübedayi'ye yönetmen atandı. Orada kısa sürede disiplinli bir çalışma düzeyi tutturdu. Türk tiyatrosu için ilk kez bir sahne yönetmeliği hazırladı ve bütün görevleri ayrıntılarıyla belirleyerek tam bir iş bölümü sağladı. "Baba"yı sahneledi. Ardından yeni bir anlayışla oynadığı

"Hamlet" büyük bir ilgiyle karşılandı, tiyatro iki hafta seyirciyle doldu. Darübedayi sanatçılarıyla Kahire ve İskenderiye'ye başarılı bir turne düzenledi.

Sanayi-i Nefise Birliği'nin Tiyatro Bölümü Başkanlığı'na seçildi. 1927 - 1928 döneminde sahneye koyduğu oyunlar şunlardır:

"Üç Kişi Arasında" (Vedat Nedim Tör), "Yasin Hoca" (Otto Ernst Hesse), "Altı Kişi Muharririni Arıyor" (Luigi Pirandello), "Tokat Yiyen Soytarı" (L. Andreyev), "Şatoda Bir Oyun" (Ferenc Molnar), "Mürâi" (Molière), "Hile ve Sevgi" (Schiller), "Tezer" (Abdülhak Hamit), "Hortlaklar" (İbsen).

Temmuz 1928'de Ankara'ya bir inceleme gezisine gitti.

1928 - 1929: "Deyyus" (Krommeling), "Karanlığın Kudreti" (L. Tolstoy), "Yapma Adamlar" (Karel Çapek), "On İkinci Gece" (Shakespeare), "Kör" (Vedat Nedim Tör), "Matmazel Jüli" (A. Strindberg).

İpek Film adına "Ankara Postası" filmini çevirdi.

1929 - 1930: "Mary Dugan'ın Davası" (Bayard Veiller), "Zehirli Kucak" (Loic de Gouriadec), "Kumarbaz" (J. F. Regnard), "Katil" (Richard Voss), "Yahudi" (J. Galsworthy), "Fazilet Kuklası" (M. de Cobra), "Gölgelerin Yarışı" (Von Scholz), "Matmazel Jüli", "Hırçın Kız" (W. Shakespeare), "Haydutlar", "Bebeğin Evi" (H. İbsen), "Bir Kitap" (Sacha Guitry), "Kör".

Nisan 1930'da "Darübedayi" dergisini yayımlamaya başladı. Darübedayi'nin Ankara turnesi sırasında 11 Nisanda verdiği temsilden sonra sanatçıları davet eden Atatürk, Muhsin Ertuğrul'un tiyatro okulu açılması önerisini kabul etti.

1930 - 1931: "Mektup" (S. Maugham), "Deli" (Jean Sarment), "Maskara-

(Sayfayı çeviriniz)

70 YILDA YAZDIKLARINDAN SEÇMELER

"Şu halde bize bizim eserimiz, bizim muhitimiz, bizim facialarımız lâzım. Bunları kim yazacak? Kim ortaya koyacak; kim yaratacak? Türk tiyatro muharrirlerinin adedi senelerdir ki üçü dördü geçmedi. Avrupa'nın kendileri için yazdığı eserlerle biz sefih bir miras-yedi gibi senelerce geçindik. Şimdi artık orada da tüken-di... Biz suyu kesilmiş de-ğirmene döndük, bizim tiyatro adapte eden zevatın çanlarına ot tikandı, ilham menbaları olan yabancı eserler artık bitti; şimdi benzini bitmiş otomobil gibi yarı yolda kaldık. Onların eserleri bizim eserlerimiz oluyordu, şimdi onların kıtlığı bizim kıtlığımız oldu..."

Darülbedayi,
1 Ekim 1930

"Bir memleketin sanatında en affedilmeyecek şey, muhitin zevkini düşünerek eser intihap etmektir; maalesef şuna işaret etmek isteriz ki bugün Darülbedayi'de temsil edilen eserleri seçerken en hâkim âmil o eserin para getirip getirmeyeceği düşüncesidir.

Şayet biz Türkiye'de sanat kaygusuyla, sırf sanat endişesiyle çalışan bir heyet vücuda getirmek istiyorsak, şayet her medeni millet gibi biz de millî bir sahnenin temelini atmak istiyorsak, sanatkarları günlük hayatın maddî işkencelerinden kurtarmak mecburiyetindeyiz."

Darülbedayi,
15 Aralık 1930

"Ben bir tiyatro istiyorum. Bir tiyatro binası lâzım, bu İstanbul şehrine herşeyden evvel bir tiyatro binası lâzım. Bu bina herşeyden daha mühim, hatta mezbahadan, halden, köprüden, hastaneden, hatta mektepten daha mühim. Onun için bu şehre bir tiyatro istiyorum..."

Darülbedayi,
1 Kasım 1931

"Biz çok geri kalmış bir milletiz. Bunun milyonlarca başka sebeplerinden vazgeçip de en hakiki saikini ararsak bir din olarak "Bilgi"ye tapınmadığımızda buluruz. Dünyada bir tek din vardır, o da "Bilgi". Bu bilgiye erişmek için çalışmak en büyük cevap ve ibadettir. Dünyada bir tek mukaddes şey vardır, o da öğreten "Kitap". İnsanların bir tane silahı olmalıdır, o da: Kalem. Beşer bu büyük gayeye eriştiği gün dünya bir cennettir, insanlar birer dindardırlar, kütüphaneler birer cami, kilise, havra olur, bıçak ancak kalem yontmak için kullanılır.

Darülbedayi,
15 Mart 1932

Heyy!... yazdırınlar, yazarlar, elleri kalem tutanlar, dilleri ağızlarının içinde dönenler, kalplerinde küllenmiş ateş taşıyanlar, hep elele veriniz ve bu ihtiyacı halka duyurunuz, çünkü siz bugüne kadar bu yolda bir satır bile yazmadınız, bu mealde bir söz söylemediniz, bu ocağa bir kavlüm sıçratmadınız. Bütün bunlar için amansız yarınım sizi itham etmemesini isterseniz bugünün hizmetine koşunuz. İstikbal kincidir, affetmez.

Muhterem münevver arkadaşlar, aziz yarım münevverler, cahil olup da münevver gibi görünmek isteyenler, sevgili snoplar, züppeler, iyiler ve fenalar, büyüklükler ve küçüklükler, gençler ve ihtiyarlar, kadınlar ve erkekler, hanımlar ve beyler... Bütün millete lâyk muazzam bir tiyatro kurmak için hep elele verelim, hiç olmazsa bir defa olsun hepimiz bir kültür hareketinin etrafında omuz omuza, göğüs göğüse, elele birleşelim, itiraz yok, istemek var ve istemek yapmanın başlangıcı, başlamak başarmanın yarısıdır.

Darülbedayi,
1 Ekim 1932

"Korkacak bir şey yok... Yalnız dediklerimi yapacaksınız: Yüksek sesle konuşmak, halka bakmamak, karşısındakini dinlemek, tabii olmak."

Shakespeare Hamlet'e, aktörlere ders verirken de böyle söyler. Halbuki yukarıdaki satırlar onun değildir, bu ilk defa sahneye çıkacak olan Ertuğrul Muhsin'e arkadaşı Rap Selâhaddin'in verdiği derstir. İşte bu dört emir, çeyrek asırlık bir sanat hayatının başlangıcı oldu."

Darülbedayi,
29 Mart 1934

"Tiyatronun sahnesi sabun gibidir. Sabun nasıl kir tutmazsa, sahneye de öylece ahlâksızlık kondurulmaz. Sabun nasıl kiminin kirli elini, kiminin temiz yüzünü, kiminin ak alnını yıkayan bir temizlik vasıtasıysa, sahne de en yüksek seyircilerle en alçak karakterleri öylece belirten bir meydana-dır."

Perde ve Sahne,
Nisan 1942

"Her mesleğin ayrı bir bilgisi vardır. Münekkittik de bir meslek olarak seçilince onun için de biraz bilgi, biraz görgü, biraz beynelmille tiyatro sermayesi lâzımdır. Boş dağarcıkla yarı yolda kalır insan. Başka sahalarda toplanmış bilgiler yetmez, tiyatronun kendi tarihi, kendi edebiyatı, kendi adamları vardır. Onlar da bugünden yarına bellenecek kadar az ve kısa değildir. Eğer her tercüme yapan tiyatro bilgini veya münekkidi olabilseydi, dünya dağ taş münekkitle dolardı. Fakat bugüne kadar Fransa'da yetişen gerçek tenkitçilerin sayısı onu, Almanya'da beşi, İngiltere'dekilerin yine beşi güc bulur. Bu sayıya girmeyenlerin ise tiyatroya ancak kötülükleri dokunmuştur. Başka yolda "Yapıcılık" etmek imkânı varken, insan niye kolay yola sapıp "Yıkıcılık"ı seçer?"

Bir tiyatro yazısı, küçük

Larousse'a bakmak zahmetine bile değmeden yazılacaksa, o yazının kime faydası dokunur? Bize değil, yazana hiç değil, kime?"

Küçük Sahne,
Kasım 1953

"Biz insanlığın, gerçek kültürün, sanat sınırından başladığına inanıyoruz. Ruh kalkınması olmadıkça adamı hayvandan ayırt edemezsiniz. Gerçek medeniyet, edebiyat ve sanattan doğar. Güzel koku çiçekten dağıldığı gibi, medeniyet de güzel sanattan fişkirir. Tarih tiyatrosuz yükselmiş bir millet gösteremez."

Türk Tiyatrosu,
Temmuz 1962

"... tiyatro, üstünkörü bir meslek değildir. Tiyatro bir tutku, bir kara sevdâ, ömür boyu başdöndürücü bir sevgidir. Hem de mezar kadar süren bir sevgi!

Her deniz teknesinin olduğu gibi, herkesin de bir pusulası vardır. Bu pusulanın ibreleri çeşitli yönleri gösterir. Kiminde banka hesabını, kiminde çıkar sağlamayı, kiminde koltuk hırsını, kiminde ün salmayı gösterir... Benim pusulamın ibresi hep tiyatro sevgisini gösterir... Sevgiliden uzak kalma elbet üzündür. Ama onu size bıraktırdılar diye siz onu bırakmazsınız ki. O sizin içinizde."

Sanat Dergisi,
6 Ekim 1972

"(...) Anaları babaları ancak okuma-yazma bilen ya da hiç bilmeyen bu yeni İstanbullu ailelerin en az iki-üç çocuğu vardır. Bunlar ana babalarının tam tersine yarın yüksek öğrenim peşinde koşacak bir gençlik kütlesi olacak, memleketi yönetecekler. Onları bugünden tiyatroya alıştırmazsak, bunlar yarın

nın yitirilmiş seyircileri olacak. Üstelik bugün televizyon, tiyatro zevki kökleşmemiş sınıfta, tiyatroya gerçek anlamını vermeden, seyirciyi yozlaştırma yolundadır. Her ne yönden bakılırsa bakılsın, tiyatro bunalımı dönüp dolaşıp 'Çocuk Tiyatrosu' dediğimiz ilk sanat eğitimine dayanacaktır. (...) Bunun da çeşitli yolları var: Gezginci çocuk tiyatroları kurmak, okullarda çocuk piyesleri oynamak, yetiştirme yurtlarında çocuklara kendi aralarında piyesler oynamak, çocukları tiyatroya çekerek kendilerine çalışma olanacağını sağlamak, okullarda sürekli tiyatro konularını işletmek, resim derslerinde tiyatro dekorlarını hazırlamak gibi!"

Sanat Dergisi,
18 Ocak 1974

"Gerçekte evren tam bir deneme sahnesidir. Öyleyken bir de tiyatronun yeni "Deneme Sahnesi" açmasına gerek yoktur. Ne var ki gündelik tiyatrolarda söylenemeyecek sözler, gösterilemeyecek gerçekler vardır, orada söylenebilir, orada gösterilebilir. Böylelikle yeni biçim, yeni öz, yeni düşünçü çıkacağı bir kapıyı aralayabilir. Özellikle tiyatro, tarih boyunca biçim değiştirme, gençleşme olanğını hep böyle deneme sahnelerinde gerçekleştirmiştir."

Sanat Dergisi,
21 Mart 1975

"Anılarımı yazıyorum. Yollara kilometre taşı konduğu gibi, ben de yıllara ciltler diziyorum. Dört padişah, altı cumhurbaşkanı döneminde yaşadım. Nice çekışmelere, çatışmalara tanık oldum. Bu ölümleri diriltiyorum. Onlar: genç ihtiyar, güzel çirkin, iyi kötü, zengin-yoksul, şimdi hepsi artık eşit olmuş, benimle konuşuyorlar. Hiç birinde artık didişme ateşi kalmamış. Her şey boşmuş! diyorlar. Ne garip, sevgiden başka insanları birbirine bağlayan bağ kalmıyor. Gerçekten de bu yaşamın biricik anlamı sevgi. Herkese sevgi, işine, insanlara sevgi!"

Sanat Dergisi,
15 Ekim 1976

lar" (Saint - George de Bouhélier), "Aptal" (Piren-dello), "Venedik Taciri" (Shakespeare), "Yaşayan Kadavra" (L. Tolstoy), "Rüya İçinde Rüya" (Cevdet Kudret), "Kör" oyunlarını sahneledi, "İstanbul Sokaklarında" filmini çevirdi. Tiyatro Meslek okulu'nun açılmasına öncülük etti (19 Kasım 1930).

1931—1932: "Kalbin Sesi" (André Bisson), "Mukaddes Alev" (S. Maugham), "Şarlatan" (Jules Romains), "Maya" (Simon Gantillon), "Müşkül İtiraf" (Max Alsberg), "Kafatası" (Nâzım Hikmet), "Akın" (Faruk Nafiz), "Yalova Türküsü" (İ. Galip uyarlaması) oyunlarını sahneye koydu; "Bir Millet Uyanıyor" ve "Kaçaklar" adlı filmleri çevirdi.

Tiyatroya yaptığı büyük hizmetlerden ötürü Almanlar kendisini Goethe Madalyasıyla ödüllendirdi (15 Aralık).

1932—1933: "Yedi Köyün Zeynebi" (G. Hauptmann), "Güneş Batarken" (G. Hauptmann), "Bir Ölü Evi" (Nâzım Hikmet), "Üç Saat" (Ekrem Reşid — Cemal Reşid), "Sarı Zeybek Otel" (O. Blumenthal), "Renkli Fener" (Hans Müller) oyunlarını sahneledi; "Karım Beni Aldatırsa", "Söz Bir Allah Bir", "Cici Berber", "Naşit Dolandırıcı", "Fena Yol" (Theorides ile) filmlerini yaptı.

Behzat Butak'ın jübilesini düzenleyerek Türkiye'de jübile geleneğini kurdu (31 Mart 1933).

1933—1934: "Peer Gynt" (H. İbsen), "Volpone" (Ben Jonson), "O Gece" (Lajos Zilahy), "Köksüzler" (Vedat Nedim Tör), "Lüküs Hayat" (Ekrem Reşid-Cemal Reşid), "Bir Masal" (Carlo Gozzi) oyunlarını sahneledi; "Milyon Avcıları", "Leblebici Horhor Ağa" (Nalyan-Çuhacıyan'ın operetinden) filmlerini çevirdi. İstanbul Konservatuvarı'nda profesör Joseph Marx tarafından yeni kurulan Tiyatro Bölümü'nde

ders vermeye başladı.

Geleceğin seyircisini yetiştirmek amacıyla kuracağı çocuk tiyatrosu için incelemelerde bulunmak üzere Moskova'ya gitti. Natalia Satz'la görüşmeler yaptı. Anton Çehov'un karısı Olga Knipper ile tanıştı. Bu gezisi sırasında Stanislavski'yi, Ankara'da kurulacak Devlet Konservatuvarı'nın yönetimi için Türkiye'ye davet etti. Bu davet kabul edilirse de, sonradan çeşitli nedenlerle gerçekleşemedi (Eylül 1934).

"Godot'yu Beklerken" (1955)

1934—1935: "Suç ve Ceza" (Gaston Baty'nin Dostoyevski'den uyarlaması), "Madam Sanjen" (Victorien Sardou), "Yarasa" (Meilhac-Halévy), "İnsanlık Komedi" (Edmond Guirou'dun Balzac'ın romanından uyarlaması), "Müfettiş" (Gogol), "Unutulan Adam" (Nâzım Hikmet), "Bu Bir Rüya"dır" (Selma Muhtar), "Deli Dolu" (E. Reşid-C. Reşid), "Hamlet" (W. Shakespeare) oyunlarını sahneledi. Çocuk Tiyatrosu oyunlarını başlattı. "Aysel" ve "Bataklı Damın Kızı" filmlerini çevirdi.

1935—1936 "Ölçüye Ölçü" (W. Shakespeare), "Karamazov Kardeşler" (Jacques Copeau'nun Dostoyevski'den uyarlaması), "Geciken Ceza" (Jeffrey Dell), "Beyaz Gömlekçiler" (Sidney Kingsley), "Faust"

(Goethe), "Tosun" (Jean de Létraz), "Saz-Caz" (E. Reşid-C. Reşid), "Tohum" (Necip Fazıl) oyunlarını sahneledi.

"Yedigün" dergisinde, "Yurdumuzda Tiyatro" başlığı altında, köylerde ve ilçelerde tiyatro kurulabilmesi için sahne ve dekor yapmanın, ışıklandırmanın, oyuncu hazırlanmanın en kolay, en ucuz yollarını açıklayan yüreklendirici yazılar yazdı.

Carl Ebert'in yurdumuza gelmesiyle kurulan Ankara Devlet Konservatuvarı'nda öğretim üyeliğine başladı. Haftada bir gün Ankara'ya giderek dersini verip geri kalan zamanını İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda çalışarak geçirdi.

1936—1937: "Macbeth" (W. Shakespeare), "Ayak Takımı Arasında" (Maksim Gorki), "Büyük Hala" (Von Schönthan), "Bir Kadının Hayatı" (Saint-Georges de Bouhélier), "Yaban Ordeği" (H. İbsen), "Bahar Temizliği" (F. Lonsdale), "Kral Lear" (W. Shakespeare), "Sürtük" (Mahmut Yesari), "Dudakların" (Yves Mirande), "Maskara" (E. Reşid-C. Reşid), "Aşk Mektebi" (Yusuf Ziya-Muhlis Sabahattin), "Saz-Caz" (E. Reşid-C. Reşid) oyunlarını sahneye koydu.

1937—1938: "Size Öyle Geliyorsa" (L. Pirandello), "İspanya Bahçelerinde" (J. Felio y Codina), "Prenses Turandot" (Carlo Gozzi), "Erkek ve Hayaletleri" (H. R. Lenormand), "Sözün Kısası" (Von Schönthan), "Fidanaki" (Pandeli Horn), "Bir Adam Yaratmak" (Necip Fazıl), "Kral Lear", "Yarasa", "Tosun" oyunlarını sahneledi; "Aynaros Kadısı" filmini çevirdi.

1938—1939: "Yanlışlıklar Komedyası" (W. Shakespeare), "Kan Kardeşler" (A. Birabeau) "Windsor'un Şen Kadınları" (W. Shakespeare), "Asmode" (F. Mauriac), "Oglumuz" (A. Birabeau), "Bir Misafir Geldi" (Celâleddin Ezine), (Sayfayı çeviriniz)

"Anna Karenin" (L. Tolstoy), "Bir Muhasip Aranyor" (F. Von Schönthan), "Korkunç Gece" (Howard Young), "Yüz Karası" (Cemal Nadir), "Haydutlar" oyunlarını sahneye koydu; "Bir Kavuk Devrildi", "Alahın Cenneti", "Tosun Paşa" adlı filmleri çevirdi.

1939—1940: Şu oyunları sahneye koydu: "Romeo Juliet" (W. Shakespeare), "Azrail Tatil Yapıyor" (Alberto Casella), "Şermin" (Claude Socorri), "Haydutlar Arasında" (L. Grose-Carpenter), "Şeytan" (F. Molnar), "Leydi Windermere'in Yelpazesi" (Oscar Wilde), "İkizler" (Schönthan-Kadelburg), "Hayat Bir Rüyadır" (Calderon de la Barca), "O Kadın" (A. Bisson), "Pembe Sokak No. 46" (M. Feridun), "Aptal" (Dostoyevski).

1940—1941: "Othello", "Bir Ana" (Tristan Bernard), "Bulunmaz Uşak" (J. M. Barri), "Emilla Galotti" (E. G. Lessing), "Meşaleler" (H. Batülle), "İmrâli'nin İnsanları" (V. N. Tör), "Yalı Uşağı" (Marcel Pagnol), "Paşa Hazretleri" (Schönthan-Kadelburg), "Kiralık Odalar" (Carl Laufs) oyunlarını sahneledi. Şehir Tiyatrosu'nda gençlere klasik tiyatro edebiyatından örnekler verebilmek için "tarihi matineler" düzenledi. Bu matinelerde üç ayrı Türk oyunu üzerine bilgi veriyor, her birinden birer perde oynanıyordu.

"Şehvet Kurbanı", "Akasya Palas" ve "Kahveci Güzeli" filmlerini çevirdi. Neyyire Neyir Ertuğrul ile birlikte "Perde ve Sahne" adlı tiyatro dergisini çıkarmaya başladı.

1941 - 1942: "Hamlet", "Merdivende Bir Işık" (M. Feridun), "Müthiş Aile" (Jean Cocteau), "Ceza" (Sedat Simavi), "Yaşadığımız Devir" (K. Çapek), "Rüzgâr Esince" (Giovacchino Forzano), "Şamdancı" (Alfred de Musset) oyunlarını sahneledi. Emekli Sahne Sanatçıları Derneği'nin kurulmasına öncülük etti.

Ege Üniversitesi'ndeki törende konuşmasını yaparken

1942 - 1943: "Kış Masalı" (Shakespeare), "Nuh" (André Obey), "Krampton" (G. Hauptmann), "Büyük İhtilâl" (Romain Roland), "İflâs" (Bjornstjerne Bjornson), "Yedi Mabut" (François de Curel), "Vişne Bahçesi" (A. Çehov), "Don Carlos" (Schiller), "Yalancı" (Carlo Goldoni), "Büyük Şehir" (Cevat Fehmi Başkut) oyunlarını sahneye

koydu; "Kıskanç" filmi yaptı, 1940'ta başladığı "Nasrettin Hoca Dügünde" adlı filmin tamamlanmasını Ferdi Tayfur'a bıraktı.

1943 - 1944: "Nasıl Hoşunuza Giderse", "Ocak Çekirgesi" (Charles Dickens), "Marianne'in Kalbi" (A. de Musset), "Kadınlar Mektebi" (Molière), "İki Efendinin Uşağı" (Goldoni) oyun-

larını sahneledi. Emekli Sahne Sanatçıları Derneği yararma "Kral Lear"de oynadı.

1944 - 1945: "Atinalı Timon" (Shakespeare), "Doktorun Hatası" (B. Shaw), "Vanya Dayı" (A. Çehov), "Casuslar" (Vâ-Nû, N. Karamağaralı) oyunlarını sahneye koydu.

1945 - 1946: "Coriolanus" (Shakespeare), "Maria Stuart" (Schiller), "Müfettiş", "Küçük Şehir" oyunlarını sahneledi.

Savaş sonrası tiyatrosunu incelemek için İngiltere, Fransa ve Almanya'ya gitti, izlenimlerini Cumhuriyet gazetesine yazdı.

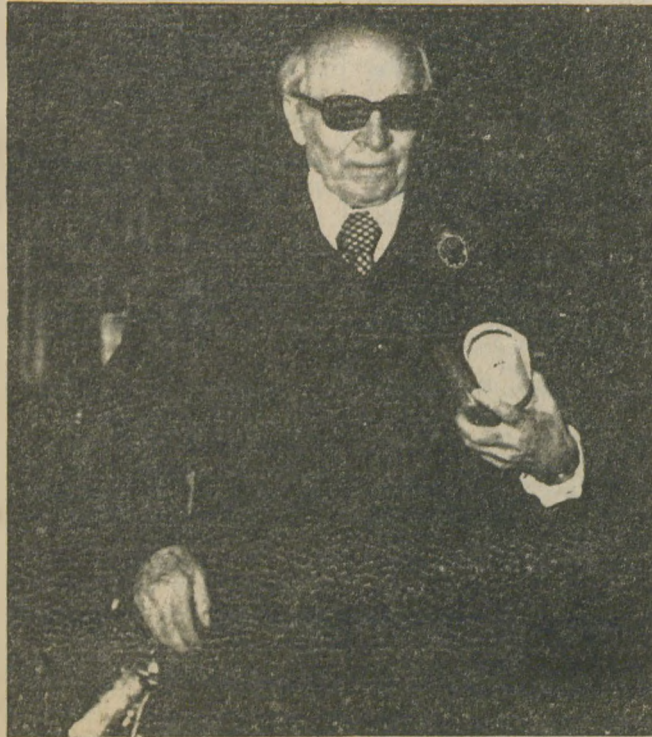
Dame Ninette de Valois'ının İstanbul'a gelmesini sağlayarak ilk bale okulunu Yeşilköy'de kurdu.

"Yayla Kartalı" filmi yaptı.

1946 - 1947: Sahneye koyduğu oyunlar: "Jül Sezar" (Shakespeare), "Köyde Bir Ay" (İ. S. Turgenyev), "Dedikoducular" (Goldoni), "Küçük Şehir", "Kral Oedipus" (Sophokles).

1947: İstanbul Açık hava Tiyatrosu'nun açılışı dolayısıyla "Kral Oedipus"u sahneye uyguladı.

"Harman Sonu", "Kızılırmak - Karakoyun" (Hadi

"Fahri doktor" beratıyla

(Devamı 30. Sayfada)

1892 - 1979: MUHSİN ERTUĞRUL

(Devam)

Hün ile) filmlerini çevirdi. Kurulmasına başlanılan Devlet Tiyatrosu'nu yönetmesi için Ankara Devlet Konservatuarı Tatbikat Sahnesi'nin başına getirildi.

Büyük Tiyatro'nun bazı eksikleri olduğu için, tamamlanmaya kadar bir depoyu tiyatro yaptı, böylece Küçük Tiyatro'yu Ankara'ya kazandırmış oldu. Bu tiyatronun haftada altı gece oyun oynaması sağlandı. Öğrenci ve halk matine neleri düzenledi, çocuk tiyatrosunu başlattı.

"Küçük Tiyatro" adlı derginin yayımına başladı.

1948: Büyük Tiyatro açıldığı halde tümüyle tamamlanmadığı için Küçük Tiyatro'da opera temsillerine yer verdi.

1949: Nisan ayında İstanbul'da, Mayıs ayında da Ankara'da kırkinci sanat yılı kutlandı.

1949 - 1951: Devlet Tiyatrosu ve Opera Yasası çıkınca, bu kurumun başına genel müdür atandı.

Tiyatroda seyirci sayısını artırabilmek için indirimli ve taksitli abone düzeni uyguladı. Cevat Fehmi Başkut, Ahmet Kutsi Tecer, Oktay Rifat, Melih Cevdet Anday, Sabahattin Kudret Aksal, Nâzım Kurşunlu, Turgut Özakman gibi yazarların oyunlarını repertuarına alarak Türk yazarlarının yapıtlarına büyük ölçüde yer verdi. "Hamlet", "Peer Gynt" ve "Bir Komiser Geldi" (I. B. Priestley) oyunlarını sahneye koydu.

1951 - 1952: Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'nden istifa etti. Yapı ve Kredi Bankası'nın önerisi üzerine, Küçük Sahne adıyla, batılı anlamda ilk özel tiyatroyu kurdu. Münir Özkul, Mücap Ofloğlu, Haldun Dormen, Şükran Güngör, Sadri Alışık, Lâle Oraloğlu, Altan Karındaş, Nur Sabuncu, Kâmuran Yüce, Coşkun Tunçtan gibi ileride Türk

tiyatrosunun ünlü kişileri olacak gençlerin ilk kez bu tiyatrodaki tanınmalarını sağladı.

"Fareler ve İnsanlar" (John Steinbeck), "Yarış" (J. C. Holm ve George Abbott), "Kanlı Dügün" (F. G. Lorca), "Karakolda" (Sidney Kingsley), "Siyah Beyaz" (V. N. Tör), "Aşağıdan Yukarı" (V. N. Tör), "Yedide Ev" (R. C. Sheriff) oyunlarını sahneye koydu.

1952 - 1953: "Ne İsterseniz On İkinci Gece" (Shakespeare), "Örümcek" (Joseph Kram), "On Büyük Yaramaz" (Agatha Christie), "Arpa Ambarı" (M. Achard), "Her Yerde Bulut" (F. Hugh Herbert), oyunlarını sahneye koydu; "Halıcı Kız" adlı ilk renkli Türk filmi çevirdi.

1953 - 1954: Sahneye koyduğu oyunlar: "Babayiğit" (J. M. Synge), "Ziyafet" (Marc - Gilbert Sauvageon), "Dünkü Çocuk" (G. Kainin), "Cinayet Var" (Frederick Knott).

1954 - 1955: Yeniden Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü'ne atandı. Bir yandan da Küçük Sahne'yi yönetti. Küçük Sahne'de şu oyunları sahneye koydu: "Hamlet", "Yaz Bekârı" (G. Axelrod), "Oyun Olmasaydı" (A. Roussin), "Bir Ümit İçin" (E. Robles), "Godot'yu Beklerken" (S. Beckett).

1955 - 1957: Yeni sezon başlamadan Küçük Sahne'yi bıraktı. Bütün gücünü, Ankara'daki sahne sayısını artırmaya, bölge tiyatroları projeleriyle tiyatroyu yurdun her yanına yayma çabalarına yöneltti. Ankara'da Üçüncü Tiyatro'yu ve Oda Tiyatrosu'nu açtı. Bölge tiyatroları yasasının çıkmasını beklerken Anadolu'nun tiyatro görmesini sağlayabilmek için Devlet Tiyatrosu'nu Eskişehir, Kırkkale, Konya'ya gönderdi. Büyük kentlerde tiyatro yapılarının açılabilmesi için valiler, belediye başkanları ve ilgili kurumlarla ilişki kurdu. Adana

Şehir Tiyatrosu, İzmir Devlet Tiyatrosu ve Bursa Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun açılmasına yardımcı oldu. Gene bu dönemde, Ahmet Muhip Dranas, Haldun Taner, Çetin Altan, Refik Erduran, Orhan Ase-na, Cahit Atay, Recep Bilginer gibi yazarların oyunlarına Devlet Tiyatrosu sahnelerinde yer verdi.

1958: Ağustos ayında Devlet Tiyatrosu'ndaki görevine son verildi. İstanbul'da Karaca Tiyatrosu'nda Yıldız ve Müşfik Kentler'in oynadığı "Salıncakta İki Kişi" (William Gibson) oyununu sahneye koydu.

1959: İstanbul Şehir Tiyatroları Başrejisörlüğü'ne atandı. Tunç Yalman, Şirin Devrim, Engin Cezzar, Genco Erkal, Ayla Algan, Beklan Algan, Nüvit Özdoğru, Güngör Dilmen, Zihni Küçümen, Ergun Köknar, Hamit Akınlı, Çetin İpekkaya, Doğan Aksel, Duygu Sağroğlu, Mengü Ertel gibi genç oyuncu, yönetmen, dekoratör ve grafikçilere sağladığı olanaklarla Şehir Tiyatrosu'na yeniden canlılık kazandı. Yerli yazarlara repertuarında öncelik tanıdı. Daha çok kişinin oyun seyredilmesi için 18.00 matinelere başlattı. İstanbul'un her köşesinde bir tiyatro açma çabasına girişti, bunlardan ilki o yıl Kadıköy'de açıldı. Eylül ayında "Hamlet"i yedinci kez ve değişik bir anlayışla sahneye koydu.

1960: Amerikan hükümetinin davetlisi olarak, Amerika Birleşik Devletlerinin çeşitli kentlerinde incelemelerde bulundu. İzlenimlerini Türk Tiyatrosu dergisine ve Cumhuriyet gazetesine yazdı.

1961: Yurdumuzun tarihi anıtlarında büyük gösteriler düzenleme ülküsünü ilk olarak Rumelihisarı'nda gerçekleştirdi. Açılış ru-melihisarı'nda "yaz oyunları" nı gelenek haline getirdi. İstanbul'a iki tiyatro daha kazandırdı: Fatih ve Üsküdar Tiyatroları.

1964: Türkiye'de ilk kez bir profesyonel tiyatrodaki Bertolt Brecht'in oyununa yer verdi: "Sezuan'ın İyi İnsanı" (Sahneye koyan: Beklan Algan). Tiyatroyu "yobaz"lar bastı.

Shakespeare'in 400. doğum yıldönümünü kutlamak için beş tiyatrodaki beş Shakespeare oyunu sahnelendi: (Romeo Jüliet", "Venedik Taciri", Onikinci Gece", "Bir Yaz Gecesi Rüyası", "Kuru Gürültü".)

İstanbul'a bir tiyatro daha kazandırdı: Zeytinburnu Tiyatrosu.

1965-1966: Güner Sümer'den Dürrenmatt'a, Lorca'dan Marguerite Duras'a, Çetin Altan'dan Pagnol'a, Cevat Fehmi Başkut'tan Peter Ustinov'a çeşitli yazarların oyunlarına yer verdi.

1966-1967: İstanbul Belediye Meclisi, Şehir Tiyatrosu repertuarında yer alan oyunlara karışmak isteyince, bu isteğe karşı koydu. Şubat ayında Belediye Meclisinin aldığı bir kararla işine son verildi.

Almanya'ya tiyatro eğitim yöntemlerini incelemeye gitti. Yıllardır Türkiye'de başkanlığını yaptığı International Theater Institute'un (ITI) Venedik'deki genel kongresine katıldı.

1968: İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsünde "tiyatro eleştirisi" dersleri verdi. L.C.C. Tiyatro Okulu'nda "sahne çalışmaları" derslerini yönetti.

1969: 60. sanat yılı bir jübileyle kutlandı.

Yeni açılan "Kültür Sarayı"nın işletiliş biçimine, teslim edildiği ellere karşı çıkıp, böyle bir merkezin nasıl çalışması gerektiğine dair rapor hazırlamaya başladı. (Bu rapor 1978'de Kültür Bakanlığına sunuldu)

1970-1973: Çeşitli gazete ve dergilerde tiyatro üzerine yazılar yazdı. Almanya ve Fransa'ya giderek, tiyatrodaki son gelişmeleri izledi.

AÇOK'un (Anadolu Çocuk Oyunları Kolu) kurulmasına yardımcı oldu. 1973 yılının son günlerinde İstanbul Belediye Başkanı Ahmet İsvan, kendisini evinde ziyaret ederek, yeniden Şehir Tiyatrosu'nun başına geçmesini rica etti. "Çocukları"nın da tiyatroya dönmeleri şartıyla Genel Sanat Yönetmenliğini kabul etti. (Çocukları: Beklan Algan, Mücap Ofluoğlu, Tunç Yalman ve Şirin Devrim'di. Algan ve Ofluoğlu döndüler, Yalman geçici bir süre için döndü. Devrim, Amerika'da olduğu için dönmedi)

1974-1975: Şehir Tiyatrolarının kapılarını gençlere açtı. Genç oyuncular, yönetmenler, yazarlar, dekoratörler yeniden Şehir Tiyatrolarında görev alabildiler.

Yeni tiyatro döneminin programını açıkladı. "Stadyumda tiyatro" düşüncesi yadırgandı. Bunun dünyadaki ilk uygulaması onun tasarısından 4 yıl sonra 1978'de Almanya'da Berlin Stadyumunda gerçekleştirildi.

Tüm oyun yazarlarına çağrıda bulunarak çocuk oyunları yazmalarını istedi. İlk kez bu yolda bir kampanya başladı. O mevsimin sonunda beş tiyatrodaki beş çocuk oyunu oynattı.

Otuz yıllık bir düşüncesini gerçekleştirdi: Yedikule Zindanlarını tiyatroya dönüştürdü.

İlk kez Şehir Tiyatrosu Yönetmeliğine "Rejisör-yönetmen" sıfatının tanımını sokarak, bu mesleğin adını koydu ve yönetmenlik kadrosu açtı. Bu kadrolara sanatçılar aldı. (Bugün bu kadrolar yine kaldırılmıştır.)

Şehir Tiyatrolarında eğitim çalışmalarını başlattı. Bu amaçla uzmanlar, öğretmenler getirtti.

Gültepe ve Zeytinburnu tiyatrolarını açtı.

1975-76: Bayrampaşa Tiyatrosunu açtı.

Tepebaşındaki Şehir Tiyatrolarının marangozhanesini tiyatroya çevirtti. Burayı Deneme Sahnesi

olarak İstanbul'a kazandırdı.

"Gezginci tiyatroları" kurdu ve "Kahvelerde tiyatro" akımını başlattı. Birkaç ay içinde Bakırköy'den Eyüp'e, Sarıyer'den Kasımpaşa'ya, Aksaray'dan Okmeydanı'na, 75 kahvede temsiller verildi.

1976: İki yıl önce tiyatroya aldığı "gençlerden bir kısmı ne zamandır yönetim değişikliği ve tiyatronun daha "demokratikleşmesini" istiyorlardı. Hastalanıp hastaneye kaldırıldığı bir sırada bu değişiklik gerçekleştirildi ve "merkezi yönetim"den "yerel yönetim"e geçildi. Adı "yerel yönetim" olan bu sistemde, tiyatro, beş bölüm başkanı, idari müdür ve genel sanat yönetmeninden oluşan Yönetim Kurulunca yönetilecekti. Hastaneden çıkınca durumu öğrenen Muhsin Ertuğrul, Belediye Başkanı Ahmet İsvan'a mektup yazarak, "bu ellere tiyatro teslim edemeyeceğini, amaç demokratikleştirmekse, 5 isim yerine on dört isim önerdiğini" bildirdi. Aksi halde göreve devam etmeyecekti. Beklediği yanıtı hiçbir zaman almadı. İsvan, Muhsin Ertuğrul'un mektubunun arkasına "gereği görülsün" diye bir not düşmüş ve tiyatronun müdürüne geri yollamıştı. Böylelikle bir kez daha Şehir Tiyatrolarından uzaklaştırıldı.

1977-78: Yıllar önce başladığı anılarını yazma işini hızlandırdı.

1979: Ege Üniversitesi Senatosu 70. sanat yılında kendisine "Fahri Doktor" sanı verdi. Bu nedenle İzmir Devlet Tiyatrosunda yapılan törene hasta olduğu halde katıldı (24 Nisan). 29 Nisan günü sabaha karşı İzmir'de hayata gözlerini yumdu.

Not: Bu derleme, 1989'da yayımlanan Muhsin Ertuğrul'a Saygı" adlı kitapta Oya Başak'ın çalışmasından yararlanılarak hazırlanmıştır.

